

Regős Franciska: A határon áterjedő környezeti hatásvizsgálat kapcsolata más nemzetközi környezetvédelmi kötelezettségekkel

Bevezető

A környezeti hatásvizsgálat először az USA-ban került bevezetésre az 1969-ben elfogadott nemzeti környezetpolitikai törvénnyel (National Environmental Policy Act, röviden NEPA).^[1] A NEPA az Egyesült Államok válasza volt az egyre fokozódó környezeti ártalmakra.^[2] A NEPA azon az elven alapul, hogy a társadalmi és gazdasági jólét összekapcsolódik a környezettel.^[3] Ösztönzi azokat az erőfeszítéseket, amelyek megelőzik vagy megszüntetik a környezeti károkat,^[4] így elsőként követelte meg a szövetségi létesítményektől a környezeti hatásvizsgálati tanulmány elkészítését.^[5] Ennek a tanulmánynak figyelembe kell vennie a tevékenység környezetre gyakorolt hatásait és a tervezett tevékenység alternatíváit is.^[6]

A környezet védelme iránti érdek erősödésének köszönhetően, a NEPA-t követően a környezeti hatásvizsgálati eljárás széleskörűen elterjedt a nemzeti és a nemzetközi jogban egyaránt. 1992-ben bekerült az ENSZ Rio de Janeiroban megrendezett Környezet és fejlődés címet viselő konferencia eredményéül elfogadott nyilatkozatba.^[7] Azóta milyen változásokon ment keresztül a környezeti hatásvizsgálat? Mire kötelezi az államokat? Mi a nemzetköz környezetvédelmi jogban elfoglalt helye? Milyen összefüggések, kapcsolódási pontjai vannak más, nemzetközi környezetvédelmi kötelezettségekkel? Jelen tanulmány első részében ismertetésre kerül többek között a környezeti hatásvizsgálat fogalma és célja, míg a második felében a nemzetközi környezetvédelmi jog olyan kötelezettségeivel való kapcsolatának vizsgálatára kerül sor, mint a megelőzés.

A környezeti hatásvizsgálatról általában

A környezeti hatásvizsgálat fogalma

A környezeti hatásvizsgálat egy környezetvédelmi eszköz, amely jó példája a komplex

szemléletmódnak.[8] Lényegét tekintve, egy olyan kötelezettség, amely arra szólít, hogy álljunk meg egy pillanatra, és gondoljuk át a cselekményünk környezetet érintő következményeit, még mielőtt cselekednénk.[9] Bándi Gyula megfogalmazása szerint környezetvédelmi hatásvizsgálat minden olyan eljárás, amely „során a döntéshozatal megalapozása érdekében előre meghatározott formában, átfogóan vizsgálják a döntés várható környezeti hatásait.”[10] Egy olyan sajátos, multidiszciplináris eljárás, amely sokféle szakértelmet követel meg,[11] mint a természet, egészség-, gazdaságtudományi, műszaki, stb. ismereteket és módszereket.[12] Egy rendszerezett és integratív eljárás, amely valamilyen projekt, tevékenység természetes és a mesterséges környezetre várhatóan gyakorolt hatásainak értékelését végzi.[13] Úgy is jellemezhetjük, mint egy előrelátó, átfogó döntéstámogató eszközt, amelynek közvetlen célja, hogy a döntéshozókat az új projektek, tervek, rendelkezések környezetre gyakorolt következményeiről információval lássa el. A tevékenység lehetséges hatásainak megfontolására kötelez, még mielőtt döntés születne arról, hogy az adott javaslat, illetve projekt a folytatásra engedélyt kap-e vagy sem.[14] A környezeti hatásvizsgálat kötelezettséges tehát megköveteli, inter alia, egy környezeti hatásvizsgálati tanulmány elkészítését, amely részletesen kitér a környezetet érintő jelentős hatásokra.[15] Az UNEP úgy definiálja, mint egy eljárást, illetve a tervezett tevékenységre vonatkozó vizsgálatot, amely szem előtt tartja a környezetbarát és fenntartható fejlődést.^[16]

A környezeti hatásvizsgálat célja

A környezeti hatásvizsgálat a döntéshozatalt kívánja támogatni. Segítségre szolgál a projekt környezetre gyakorolt hatásainak azonosításában. Célja, hogy a döntéshozókat megfelelő információval lássa el döntésük környezetre gyakorolt hatásairól. Arra tervezték, hogy segítséget nyújtson a döntéshozatalban olya módon, hogy megfelelő információkkal lássa el a döntéshozókat az adott projekt környezetet érintő hatásairól, alternatívákról és a negatív hatások csökkentésének eszközeiről.^[17] Így a megfelelően használt környezeti hatásvizsgálati eljárás végül jól informált döntéshez vezet.^[18] Ez nem feltétlenül vezet a tevékenység folytatásának megakadályozásához. Sokkal inkább arról van szó, hogy amikor a projekt engedélyezésre vagy megkezdésre kerül, az a környezetet érintő hatások teljes tudatában történik, így megelőző lépéseket tehetünk. Ha tudjuk mivel állunk szemben, változtatásokat végezhetünk a tervezett tevékenységen, ezzel csökkenthetjük a környezetet ért kockázatokat és hátrányokat.^[19]

A környezeti hatásvizsgálat kötelezettségének végső célja a környezeti károk megelőzése és

a fenntartható fejlődés elősegítése.^[20] A fenntartható fejlődést úgy lehet megfogalmazni, mint olyan fejlődést, amely képes kielégíteni a jelen szükségleteit, anélkül, hogy az veszélyeztetné a jövő generációk szükségleteit.^[21] Az életminőség fenntartását, a természetes erőforrások folyamatos elérését és végső soron a maradandó környezeti károk elkerülését célozza.^[22] Ennek elérése érdekében a környezetre nézve káros tevékenységeket a lehető legjobban kell kezelni: a környezeti hatásvizsgálat ehhez lényeges segítséget nyújt. Bizonyos esetekben ez a tevékenységek engedélyezésének elutasításához, vagy a projekt megváltoztatásához vezet. Könnyebb a várható káros hatásokkal még a tervezés során számolni, mint a kivitelezést követően. A megelőzés mindig jobb, mint a helyrehozás. Phoebe Okowa megfogalmazása szerint, minden esetben cél, hogy biztosítva legyen, hogy a tevékenység a környezetre nézve a legkevésbé ártalmas módon kerüljön folytatásra.^[23] Mind a környezeti hatásvizsgálat, mind a notifikáció és konzultációs kötelezettség ezt a célt szolgálja.

A környezeti hatásvizsgálat tartalma

Az államok többségének joga tartalmaz valamilyen hatásvizsgálati kötelezettséget, azonban ebből nem feltétlenül következik, hogy az a határon áterjedő környezeti hatásvizsgálatra is kiterjed. Ennek oka, hogy a jogszabályok nem mindig követelik meg, hogy a projektet tervező állam környezetét érintő hatások vizsgálata mellett a határon túli hatások figyelembevételét is.^[24]

A környezeti hatásvizsgálatot érintő egyezmények közül érdemes az országhatáron áterjedő környezeti hatások vizsgálatáról szóló Espooi egyezményt,^[25] (bár regionális egyezmény) amely részletesen meghatározza a környezeti hatásvizsgálatra vonatkozó követelményeket.^[26] E tekintetben kivételesnek tekinthető, mivel pontos felsorolást ad a környezeti hatásvizsgálat szükséges elemeit tekintve.^[27] A Nemzetközi Bíróság a papírgyár ügyben és a Costa Rica c. Nicaragua ügyekben hozott ítélete viszont az államok feladatáént tartja számon a környezeti hatásvizsgálat pontos tartalmának meghatározását.^[28] E szerint, minden államnak saját magának kell meghatároznia a nemzeti jogban vagy az engedélyezési eljárásában a környezeti hatásvizsgálat tartalmát minden egyes esetben, figyelembe véve a tervezett tevékenység természetét, nagyságát és a környezetre gyakorolt negatív hatását.^[29] Ez nem jelenti azt, hogy a környezeti hatásvizsgálat tartalmának meghatározása egyedül az államoktól függ: Boyle szerint ez csupán a 2001-es megelőzési tervezetet tükrözi.^[30] A tervezet bár a környezeti hatásvizsgálat tartalmának meghatározását szintén az államok feladatkörébe utalja, viszont felhívja a figyelmet arra is, hogy a környezeti

hatásvizsgálatnak nemcsak az államok területére, de a tevékenység határon áttérjedő környezeti hatásaira is ki kell terjednie.^[31] Tehát minden esetben ki kell térnie nemcsak a személyeket és tulajdont ért következményekre, de más államok környezetére gyakorolt hatásokra is.^[32] Ez azt jelenti, hogy bármit is követel meg a nemzeti jog, a nemzetközi jog követelménye, hogy a környezeti hatásvizsgálat magában foglalja legalább a tevékenység emberekre, tulajdonra és más államok környezetére gyakorolt hatásokra. Ha a nemzeti jog nem biztosítja az ilyen vizsgálatot, akkor az elkerülhetetlenül a környezeti hatásvizsgálat megsértését eredményezi.^[33]

A környezeti hatásvizsgálat nemzetközi jogi státusza

Vita nélküli, hogy a határokon áttérjedő hatások előzetes felmérése, vagy másképpen, a környezeti hatásvizsgálat kötelezettsége nemzetközi környezetvédelmi jog részét képezi-e. A kötelezettség forrásának a szerződéseket és a szokást jelölhetjük meg.^[34] A környezeti hatásvizsgálat számos nemzetközi egyezményben megjelenik, mint például a Biológiai Sokféleség Egyezményben (14. cikk), az 1982-ben elfogadott tengerjogi egyezményben (UNCLOS 206. cikk) és az Espooi egyezményben is. Felelhető továbbá a Riói Nyilatkozat 17. elvében is, mely szerint környezeti hatástanulmányokat kell készíteni az olyan tevékenységekre nézve, melyeknek nagy valószínűséggel jelentős mértékű káros hatása lehet a környezetre, és amelyek az illetékes nemzeti hatóságok döntésétől függenek.

Érdemes itt megemlíteni a Nemzetközi Bíróság Papírgyár ügyben hozott ítéletét is, melynek egyik legfontosabb újdonsága, hogy ez volt az első eset, amikor a környezeti hatásvizsgálat kötelezettségét nem pusztán szerződéses kötelezettségként, hanem a nemzetközi jog általános követelményeként került rögzítésre. Mi több, az ítélet kimondja, hogy a tevékenység megkezdését követően is folytatódnia kell a környezeti hatásvizsgálatnak.^[35]

Kapcsolata más nemzetközi jogi kötelezettségekkel

A határon áttérjedő környezeti hatásvizsgálat kötelezettsége több, a nemzetközi környezetvédelmi jogot átható kötelezettséggel összefüggésbe hozható. Ezek közé tartozik többek között a *sic utere tuo*, a megelőzés, az elvárható gondosság, végül a notifikáció és

konzultációs kötelezettség. Az alábbiakban, ezeknek a nemzetközi követelményeknek a vizsgálatára kerül sor.

Sic utere tuo ut alienum non laedas maxima

A határon áttérjedő környezeti hatásvizsgálat szoros kapcsolatban áll a *sic utere tuo ut alienum non laedas* angolszász jogi maximával, melynek jelentése: úgy használd a sajátodat, hogy azzal ne sértsd másét.[36] Ez azért érdekes számunkra, mivel ebből vezethető le a szennyezés vagy környezeti ártalom megelőzésére, csökkentésére vagy ellenőrzésére vonatkozó kötelezettség,^[37] amelynek segítségére szolgál a környezeti hatásvizsgálat.

A joggal való visszaélést kifejező *sic utere tuo* elv[38] továbbgondolását jelentő jó szomszédság elvéből és a károkozás tilalmának követelményéből ered, hogy az államok nem végezhetnek, illetve engedélyezhetnek olyan tevékenységeket a területükön vagy egyéb, más államokkal közösen használt területen, amelyek hátrányosan érintik más államok jogait vagy kárt okoznak más államok területén.^[39]

Ennek, a mára már alapvető nemzetközi környezetvédelmi jogi elvnek a kimunkálásához a nemzetközi ítélkezési gyakorlat jelentősen hozzájárult. Az elv a környezeti károkkal kapcsolatban egészen visszavezethető a híres Trail Smelter ügyig[40], melyben az eljáró választottbíróság a maximát a következő módon fejlesztette tovább: kimondta, hogy „a nemzetközi jog elvei alapján [...] egyetlen államnak sincs joga ahhoz, hogy területét arra használja, vagy területének használatát oly módon másnak arra engedje meg, hogy valamely másik államnak vagy annak területén, avagy az abban lévő személyeknek vagy ott lévő tulajdonban füst által jogsértést okozzon, ha ennek komoly következményei vannak, és a jogsérelmet világos és meggyőző bizonyítékok támasztják alá.”[41] Ez nagyban befolyásolta a nemzetközi környezettárgyú ügyekben hozott ítélkezést, és a nemzetközi jogalkotást egyaránt.[42] A Nemzetközi Bíróság által tárgyalt Korfu-szoros ügyben^[43] ez megerősítésre került, mely szerint „egyetlen állam sem használhatja területét más állam jogainak rovására”[44] A Spanyolország és Franciaország közötti, Lanoux-tó[45]ügy eldöntésére 1957-ben született választottbíróság érvelése is a *sic utere tuo* elvét erősíti, amikor kimondja, hogy az államoknak joguk van saját területükön az erőforrásaikat kiaknázni, azonban ezt csak addig tehetik, ameddig az nem okoz határon túli kárt.[46]

Az 1970-es évektől kezdve a nemzetközi közösség környezet védelme iránti figyelme

erősödésnek indult. Ennek eredményeként 1972-ben, Stockholmban került megrendezésre a nemzetközi környezetvédelmi jogban mérföldkőnek számító első környezetvédelmi világkonferencia.^[47] A konferencia eredményéül elfogadásra került az úgynevezett Stockholmi Nyilatkozat, amely nagy hatást gyakorolt a nemzetközi környezetvédelmi jog fejlődésére.^[48] Ebben rögzítésre került többek között a *sic utere tuo* elve is (21. elv). Bár a környezeti hatásvizsgálatról, mint környezetvédelmi eszköz és kötelezettség *expressis verbis* nem tartalmaz rendelkezést, azonban az levezethető több elvből is, így a 14., 15., és végül a 21. elvből. A 14. elv szerint az ésszerű tervezés egy szükséges eszköz a fejlődés és a környezeti szükségletek összeegyeztetésére. A 15. elv tovább megy: a tervezést alkalmazni kell az urbanizációra is szem előtt tartva, hogy a környezetet érintő negatív hatásokat el kell kerülni, és mindenki számára maximális társadalmi, gazdasági és környezeti előnyöket kell elérni.

A két évtizeddel később született Rioi Nyilatkozat a Környezet és fejlődésről a fenntartható fejlődést helyezve a középpontba, már megköveteli a környezeti hatástanulmány elkészítését^[49], továbbá megerősíti a Stokholmi Nyilatkozat *sic utere tuo* elvét deklaráló 21. elvet. E szerint „az államok szuverén joga, hogy saját környezeti és fejlesztési politikájukat követve kihasználják saját erőforrásaikat, és biztosítsák, hogy a saját fennhatóságuk vagy ellenőrzésük alatt álló tevékenységek ne okozzanak kárt más államok környezetében vagy a nemzeti joghatóság határain túli területeken.” Az uralkodó nézet szerint az elv első felében megjelenő szuverenitás kerül korlátozásra, még hozzá a mondat második felében megjelenő károkozás tilalma által.^[50] A mára már szokásjoggá fejlődött szabály, amelyet a Nemzetközi Bíróság Nukleáris Tanácsadó véleményében^[51] is megerősítést nyert: a környezettel kapcsolatos nemzetközi jog korpuszát alkotja.^[52]

Mi következik ebből az elvből? Mit kell tennie az államnak? A válasz egyszerűnek tűnik: az államnak biztosítania kell, hogy tevékenységével nem sérti a területén kívüli környezetet, azaz lépéseket kell tenniük a környezeti károk elkerülésére.^[53] Ennek leghatékonyabb módja a környezeti károk megelőzése. A Nemzetközi Jogi Bizottság 2001-es veszélyes tevékenységek káros eredményeinek megelőzéséről szóló tervezetéhez fűzött kommentár^[54] is ezt erősíti: „a 3. cikk (megelőzés) a *sic utere tuo ut alienum non laedas* alapelven alapszik.”^[55]

A környezeti károk megelőzése

Bár a megelőzést a jogirodalomban és a szerződésekben egyaránt alkalmazzák az „elv” megfogalmazást, azonban ez annál több: egy olyan szokásjogi kötelezettség, amely megtalálható mind az ítélkezési gyakorlatban, mind a nemzetközi szerződésekben, valamint olyan soft law jellegű forrásokban, mint a Stockholmi és a Rioi Nyilatkozat.^[56] A Nemzetközi Bíróság a Papírgyár ügyben a megelőzést az általános nemzetközi jog szabályai egyikeként jellemezte.^[57]

Mit jelent a megelőzés? A nemzetközi jog megköveteli az államoktól, hogy ellenőrizzék a területükön belül zajló tevékenységeket, amelyek jelentős, határon áterjedő szennyezés kockázatát hordozzák magukban.^[58] Másképpen fogalmazva, a megelőzés kötelezettsége az államoknak a károkozás elkerülésére tett lépéseinek a kötelezettségét jelenti. Ezek közé tartozik többek között a megfelelő jogszabályozás kialakítása, illetve közigazgatási és más intézkedések megtétele.^[59] A Rioi Nyilatkozat 11. elve például kifejezetten felszólítja az államokat arra, hogy hozzanak létre hatékony környezetvédelmi jogszabályokat.^[60] A megelőzés megköveteli az államoktól, hogy megfelelő intézkedéseket tegyenek a károk megelőzésére vagy minimalizálására olyan mértékben, amennyire az lehetséges, tehát a hangsúly nem a károkozás utáni állapotra, vagyis a reparációra kerül. Az elsődleges kérdések között tehát már nem csak a károkozás utáni állapot visszaállítása szerepel.^[61] A megelőzés kötelezettsége számos nemzetközi dokumentumban megtalálható, mint például a Nemzetközi Jogi Bizottság veszélyes tevékenységekből származó határokon áterjedő károk megelőzéséről szóló 2001-es tervezetében^[62] vagy az Espooi egyezményben (2. cikk) és a Duna halászati hasznosítására vonatkozó egyezményben (7. cikk).

Ahhoz, hogy a környezeti károk megelőzését, illetve csökkentését hatékonyan legyünk képesek elérni, szükséges, hogy tisztában legyünk azzal, hogy pontosan mivel is állunk szemben. Ennek feltérképezéséhez járul hozzá a környezeti hatásvizsgálat: az államoknak azonosítaniuk kell a kockázatokat, amit olyan eszközökkel tudnak megtenni, mint a környezeti hatásvizsgálat lefolytatása vagy a tevékenység ellenőrzése.^[63] A megelőzés tehát nem egy egyszeri kötelezettség, hanem folyamatos. A Bős-Nagymaros ügyben a Nemzetközi Bíróság kimondta, hogy a nemzetközi jog új normáit is figyelembe kell venni, nemcsak az új tevékenységekre, de a már folyamatban lévő tevékenységekre nézve is.^[64] Ez a progresszív értelmezést hangsúlyozza.^[65] A Papírgyár ügyben hozott ítélet is ezt tükrözi, mely szerint az érdemi kötelezettségek, mint a prevenció folyamatosak.^[66] Ugyanebben az ítéletben a Bíróság a megelőzést az elvárható gondosság követelményét tartalmazó magatartási kötelezettségnek minősítette.^[67] A Nemzetközi Jogi Bizottság 2001. évi felelősségi szabályok

kommentárja a következőképpen határozza meg: „A megelőzési kötelezettség normálisan gondossági kötelezettségként vizsgálendő, amely előírja az államok számára azt, hogy minden ésszerű vagy szükséges intézkedést megtegyenek annak elkerülésére, hogy egy adott esemény ne történjen meg annak garanciája nélkül, hogy az esemény nem következhet be.”[68]

Mi következik ebből? Mit kell tennie az államnak? A jogirodalomban általánosan egyetértés van abban, hogy a következő kötelezettségeket követeli meg: mielőtt az államhatáron áttérjedő, jelentős környezeti kárt okozó kockázattal rendelkező tevékenységbe kezdene; i) az államnak vizsgálnia kell a határon áttérjedő hatásokat; ii) és értesítenie kell az érintett államokat továbbá iii) konzultálnia kell velük a teendőkről.^[69]

Az elvárható gondosság követelménye

Fogalma

Az elvárható gondosság egyik legnagyobb jellemzője a rugalmasság, tekintve, hogy pontosan nem definiálható, így tartalmának meghatározása mindig az adott eset összes körülményétől függ.^[70] A meghatározásához érdemes a Nemzetközi Jogi Bizottság^[71] 2001-es a veszélyes tevékenységből származó határokon áttérjedő károk megelőzéséről szóló tervezetét alapul vennünk. Annak ellenére, hogy a tervezet kifejezetten nem tartalmazza az elvárható gondos magatartás követelményét, azonban a cikkekhez fűzött kommentár (*Draft Articles on Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities*) nem hagyja figyelmen kívül. E szerint az elvárható gondosság a forrásállam azon kötelezettsége, hogy megelőző vagy minimalizáló intézkedéseket tegyen.^[72] Ez az állam olyan ésszerű erőfeszítéseit jelenti, mint az, hogy tájékozódik az adott tevékenység előrelátható környezetre gyakorolt veszélyeiről, így még időben megteheti a károk megelőzéséhez szükséges intézkedéseket. Az elvárható gondos magatartást tehát úgy lehet meghatározni, mint az a magatartás, amelyet a károk megelőzésében az államnak tanúsítania kell.^[73] Az elvárható gondosság problémája azonban nem áll meg itt. Az elvárható gondosság ugyanis jelentheti egyrészt az államoktól általában elvárható magatartást, másrészt az adott állam lehetőségei, eszközei szerinti gondosságot (*diligentia quam in suis*) is.^[74] A papírgyár ügyben a Nemzetközi Bíróság inkább az utóbbit fogadta el, bár a termelésben a legfejlettebb technika alkalmazásának vizsgálata inkább az előbbire utal.^[75]

Környezeti hatásvizsgálat, mint az elvárható gondosság követelménye

A határon áttérjedő környezeti hatásvizsgálat és az elvárható gondosság követelménye közötti kapcsolat meghatározása attól függ, hogyan tekintünk a Stockholmi Nyilatkozat és a Rio Nyilatkozatban megjelenő *sic utere tuo* elvére. Pontosabban fogalmazva: eredménykötelezettségről van szó, vagy gondossági kötelezettségről? A határon áttérjedő környezeti hatásvizsgálat lefolytatása lehetővé teheti, hogy az állam megfeleljen az eredmény kötelezettségnek, de a hatásvizsgálat elmulasztásából nem következik, hogy kötelezettséget sért, mivel lehet, hogy a tevékenység nem okoz határon áttérjedő kárt.^[76] Azonban ha azt vesszük alapul, hogy a kötelezettség az, hogy gondossági lépéseket kell tenni a kár elkerülésére, akkor a környezeti hatásvizsgálat ezeknek a lépéseknek az egyike.^[77] Ez azt jelenti, hogy a környezeti hatásvizsgálat elmulasztása az elvárható gondosság követelményét sérti akkor is, ha nem keletkezett környezeti kár. Dugard bíró a Costa Rica c. Nicaragua ügyekben^[78] hozott ítélethez fűzött különvéleménye is ezt az álláspontot tükrözi: az elvárható gondosság az a magatartás, amelyet a károk megelőzésében az államnak tanúsítania kell, és amelynek elmulasztása az állam felelősségét akár anyagi károk hiányában is létrehozhatja.^[79] Ez összhangban van a papírgyár ügyben hozott ítélettel, amely kimondja, hogy az elvárható gondosság és a megelőzés gyakorlása nem valósul meg, ha a tevékenységet végző fél nem készít környezeti hatásvizsgálatot az ilyen tevékenység hatásairól.^[80]

Notifikáció és konzultáció

Bár nem kifejezetten környezettárgyú ügy, mégis említésre méltó a Korfu-szoros ügy, amelyben már akkor is felmerült az államok notifikációs kötelezettsége. Az 1940-es években brit hadihajók keltek át a Korfu-szoroson, azonban útközben aknákra futottak, ezzel súlyos károkat elszenvedve. Az ügyben a Nemzetközi Bíróság 1949-ben hozott ítéletében Albániát tartotta felelősnek a Brit hajóknak okozott károkért, mivel elmulasztotta tájékoztatni a másik felet a vízbe lerakott aknákról. A Bíróság megállapította, hogy Albánia nem tett semmit azért, hogy megelőzze a katasztrófát.^[81] A Bíróság a tájékoztatás vagy figyelmeztetés alapjának az emberiség érdekeinek figyelembevételét határozta meg.^[82] A kötelezettség több nemzetközi dokumentumban is megtalálható, mint például Riói Nyilatkozat 19. elvében, amely megköveteli az államoktól, hogy előzetesen értesítse a tevékenység negatív hatásairól a potenciálisan érintett államot és jóhiszemű konzultációra kötelez.^[83] A 2001-es megelőzési

tervezet már kapcsolatba hozza a környezeti hatásvizsgálattal: ha a környezeti hatásvizsgálat eredménye alapján fennáll a jelentős határon áterjedő károkozás kockázata, a forrásállamnak értesítenie kell erről az érintett államot.^[84] A 9. cikk alapján bármelyik érintett állam kérésére a forrásállamnak konzultációs kötelezettsége is fennáll.^[85] Ennek célja, hogy még időben olyan intézkedéseket, megoldásokat fogadjanak el az államok, amelyek megelőzik a határon áterjedő károkozást, vagy legalábbis csökkentik annak kockázatát. Amennyiben az államok a konzultáció során nem jutnak megegyezésre, a forrásállamnak figyelembe kell vennie az érintett állam érdekeit a tevékenység engedélyezése során.^[86] A Papírgyár ügyben hozott ítélet kimondja, hogy a környezeti hatásvizsgálat eredményeit a döntés előtt közölni kell az érintett állammal.

Arra a kérdésre, hogy mikor kell lefolytatni környezeti hatásvizsgálatot a tevékenységet folytatni kívánó államnak, a papírgyár ügyben hozott ítélet egyértelmű választ ad: a környezeti hatásvizsgálatot még a tevékenység megkezdése előtt le kell folytatni.^[87] Mikor kell értesítenie a forrásállamnak az érintett másik felet? A 2001-es megelőzési tervezet a következő választ adja: akkor, ha hatásvizsgálat eredménye szerint fennáll a jelentős, határon áterjedő károkozás kockázata. Ezt tükrözi a papírgyár ügyben hozott ítélet is, mely szerint a környezeti hatásvizsgálatot még a tevékenység megkezdése előtt kell lefolytatni, ezt követően kerül sor a notifikációra.^[88] A Costa Rica c. Niaragua ügyekben hozott ítélet is ezt az álláspontot erősíti.^[89] Donoghue bíró véleménye szerint, azonban ez úgy értelmezhető, hogy csak egyetlen egy eset van, amikor a forrásállamnak tájékoztatnia kell az érintett államot: ha a hatásvizsgálat alapján jelentős károkozás kockázata áll fenn.^[90] Azonban ahhoz, egy igazán megbízható, határon áterjedő környezeti hatásokra és a károkozás kockázatait tartalmazó környezeti hatásvizsgálat születhessen, adott esetben szükséges lehet az érintett állammal való együttműködés, illetve konzultáció is, méghozzá a hatásvizsgálati eljárás során. Az Espooi egyezmény ebből kiindulva, még a hatásvizsgálat előtt megköveteli az érintett állammal való konzultációt.^[91]

Összegzés

A környezeti károk jellemzője, hogy az eredeti állapot helyreállítása sokszor nehéz, és bizonyos esetekben szinte lehetetlen. A környezeti károk megelőzése, illetve a károkozás kockázatainak csökkentésére ezért különösen nagy hangsúlyt szükséges fektetni. A *sic utere tuo* elvéből levezethető prevenciós kötelezettségnek való megfelelés központi elemévé vált a

nemzetközi környezetvédelmi tárgyú ügyeknek. Ezt jól szemlélteti mind a papírgyár ügy, mind a Costa Rica c. Nicaragua ügyek. Minden esetben igaz, hogy könnyebb úgy cselekedni, ha tudjuk, mivel kell számolnunk. A környezeti hatásvizsgálat segít a tevékenység környezetre gyakorolt hatásainak felmérésében, ezáltal hozzájárul a megelőzés, valamint az elvárható gondos magatartás gyakorlásához. Az állam megfelelését segít a megelőzés és az elvárható gondosság követelményének, ha a projekt engedélyezése, illetve megkezdése előtt meggyőződik annak környezetre gyakorolt következményeiről, vagyis a fennálló kockázatokról, pontosabban: lefolytatja a környezeti hatásvizsgálati eljárást, valamint tájékoztatja, illetve konzultációt folytat a hatásoknak feltehetően kitett másik felet. A kötelezettségek egymással való szoros kapcsolatát vélhetjük felfedezni, amit jól szemléltet a notifikációs kötelezettség is: ha a környezeti hatásvizsgálat eredménye szerint fennáll a jelentős, határon áterjedő károkozás kockázata, akkor köteles erről az érintett államot tájékoztatni. Ezt az álláspontot tükrözi mind a Nemzetközi Bizottság 2001-es tervezete, mind az ítélkezési gyakorlat, amely nagyban hozzájárul a nemzetközi környezetvédelmi jog fejlesztéséhez. Azonban vannak kérdések, amelyek még pontosításra szorulnak, mint például az elvárható gondosság fogalma vagy a környezeti hatásvizsgálat pontos tartalma.

Források

Bándi Gyula, *Környezetjog*, 2015

http://real.mtak.hu/26713/1/Jegyzet_Kornyjog_2015_jav_kiadoi_vegleges.pdf

Bear, Dinah: Some Modest Suggestions for Improving Implementation of the National Environmental Policy Act, *Natural Resources Journal*, Vol. 43, No. 4, 2003

Birnie, Patricia – Boyle, Alan – Redgwell, Catherine: *Interntaional Law and the Environment*, Third Edition, Oxford University Press, 2019

Boyle, Alan: *Development in International Law of EIA and their Relation to the Espoo Convention*
https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/eia/documents/mop5/Seminar_Boyle.pdf

Brown Weiss, Edith: *International Environmental Law: Contemporary Issues and the Emergence of a New World Order*, Georgetown University Law Center, 1993
<https://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2638&context=facpub4>

Bruhács János: *Argentína és Uruguay vitája: a Nemzetközi Bíróság 2010. évi ítélete az Uruguay folyó menti papírgyár ügyben*, Jura 2012/2

Bruhács János: *Nemzetközi vízjog, A nemzetközi folyóvizek nem hajózási célú hasznosítása*, Akadémia Kiadó, Budapest, 1986

Caldwell, Lynton Keith: *The National Policy Act: An Agenda for the Future*, Indiana University Press, 1999

Dupuy, Pierre Marie – Vinuales, Jorge E.: *International Environmental Law*, Cambridge University Press, 2016

Glasson, John – Therievel, Riki – Chadwick, Andrew: *Introduction to Environmental Impact Assessment*, Routledge, 2005

Jay, Stephen – Jones, Carys – Slinn, Paul – Wood, Christopher: *Environmental impact assessment: retrospective and prospect*, Environmental Impact Assessment Review, 27 (4), 2007

Kecskés Gábor: *A környezeti károkért való felelősség a nemzetközi jogban*, Doktori Értekezés, Győr, 2012 <http://www.sze.hu/~smuk/Doktoriskola/Fokozatszerzes/KecskesG/dissz.pdf>

Kiss, Alexander – Shelton, Dinah: *International Environmental Law*, Second Edition, Transnational Publishers, INC, Ardsley, New York 2000

Knox, John H.: *The Myth and Reality of Transboundary Environmental Impact Assessment*, *The American Journal of International Law* Vol. 96, No. 2, 2002

Mwalyosi, Raphael – Hughes, Ross – Howlett, David: *Introduction Course on Environmental Impact Assessment in Tanzania: Resource Handbook*, International Institute for Environment and Development, 1999

NANDA, Ved – PRING, George: *International Environmental Law and Policy in the 21st Century*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden Boston, 2013

Okowa, Phoebe: *Procedural Obligations in International Environmental Agreements*, British Yearbook of International Law, Volume 67, Issue 1, 1996

14. Leelakrishnan: *Environmental Impact Assessment: Legal Dimensions*
[http://14.139.60.114:8080/jspui/bitstream/123456789/17387/1/014_Environmental%20Impact%20Assessment_Legal%20Dimensions%20\(541-562\).pdf](http://14.139.60.114:8080/jspui/bitstream/123456789/17387/1/014_Environmental%20Impact%20Assessment_Legal%20Dimensions%20(541-562).pdf)

Sand, Peter H.: *The History and Origin of International Environmental Law*, The International Library of Law and the Environment, Edward Elgar Publishing Limited, 2015
https://www.academia.edu/21540205/The_History_and_Origin_of_International_Environmental_Law_Introduction

Sands, Philippe: *The Principles of Environmental Law*, Second Edition Cambridge University Press, Cambridge 2003

Strausberg, Gary Igal: The National Environmental Policy Act and the Agency for International Development, *The International Lawyer*, Vol. 7, No. 1, 1973

Study Group on Due Diligence in International Law, 76 INT’L L. ASS’N REP. CONF. 947 (2014) 949.

Yang, Tseming: The Emergence of the Environmental Impact Assessment Duty as a Global Legal Norm and General Principle of Law, *Hastings Law Journal*, Vol 70., 2019

Nicaragua v. Costa Rica Case Separate opinion of Judge Donoghue
<http://www.icj-cij.org/files/case-related/150/18858.pdf>

Nicaragua v. Costa Rica Case Separate Opinion of Judge Dugard
<http://www.icj-cij.org/files/case-related/150/18868.pdf>

Nicaragua v. Costa Rica case, Separate Opinion of Judge Owada

<http://www.icj-cij.org/files/case-related/152/18852.pdf>

Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay) Judgment of 20 April 2010

Reports of International Arbitral Awards, Trail Smelter Case, 16 April 1938 and 11 March 1941, 1965-1966.

Corfu Channel (United Kingdom v. Albania), Merits, Judgment, I.C.J. Reports, 1949

Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out By Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015

International Court of Justice, Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning the Gabčíkovo-Nagymaros project, Judgment of 25 September 1997

Lake Lanoux Arbitration (France V. Spain) Arbitral Tribunal November 16, 1957

International Court of Justice, Report of Judgments, Advisory Opinions and Orders, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion of 8 July 1996

Riói Nyilatkozat a Környezetről és a Fejlődésről 1992

Stockholmi Nyilatkozat az Emberi Környezetről 1972

UNEP- United Nations Environmental Programme, Goals and Principles of Environmental Impact Assessment, 16 January, 1987

A veszélyes tevékenységekből származó határokon áttérjedő károk megelőzéséről 2001-ben fogadta el tervezetét (Draft Articles on Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities).

48/1999. (X. 13.) Korm. rendelet az országhatáron áttérjedő környezeti hatások vizsgálatáról szóló, Espoóban (Finnország), 1991. február 26. napján aláírt egyezmény kihirdetéséről

[1] Mwalyosi, Raphael – Hughes, Ross – Howlett, Davi: *Introduction Course on Environmental Impact Assessment in Tanzania: Resource Handbook*, International Institute for Environment and Development, 1999, 7.

[2] Strausberg, Gary Igal: The National Environmental Policy Act and the Agency for International Development, *The International Lawyer*, Vol. 7, No. 1, 1973, 47.

[3] Bear, Dinah: Some Modest Suggestions for Improving Implementation of the National Environmental Policy Act, *Natural Resources Journal*, Vol. 43, No. 4, 2003, 932.

[4] Caldwell, Lynton Keith: *The National Policy Act: An Agenda for the Future*, Indiana University Press, 1999, 2.

[5] Bear: 931.

[6] Strausberg: 48.

[7] Caldwell: 2.

[8] Bándi Gyula, Környezetjog, 2015

http://real.mtak.hu/26713/1/Jegyzet_Kornyjog_2015_jav_kiadoi_vegleges.pdf

[9] Yang, Tseming, The Emergence of the Environmental Impact Assessment Duty as a Global Legal Norm and General Principle of Law, *Hastings Law Journal*, Vol 70., 2019, 529.

[10] Bándi: 135.

[11] Leelakrishnan, P.: *Environmental impact assessment: legal dimensions* 541.

http://14.139.60.114:8080/jspui/bitstream/123456789/17387/1/014_Environmental%20Impact%20

[Assessment_Legal%20Dimensions%20\(541-562\).pdf](http://14.139.60.114:8080/jspui/bitstream/123456789/17387/1/014_Environmental%20Impact%20Assessment_Legal%20Dimensions%20(541-562).pdf)

[12] Bándi: 135.

[13] Glasson, John – Therievel, Riki – Chadwick, Andrew: *Introduction to environmental impact assessment*, Routledge, 2005, 1.

- [14] Jay, Stephen – Jones, Carys – Slinn, Paul – Wood, Cristopher, Environmental impact assessment: retrospective and prospect, *Environmental Impact Assessment Review*, 27 (4), 2007, 287.
- [15] Stephen –Carys –Paul – Wood 288.
- [16] UNEP- United Nations Environmental Programme, Goals and Principles of Environmental Impact Assessment, 16 January, 1987
- [17] Nanda, Ved – Pring, George: *International Environmental Law and Policy in the 21st Century*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden Boston, 2013, 65.
- [18]Glasson- Therievel – Chadwick: 1.
- [19] Uo. xvi
- [20] Uo. 9.
- [21] 1987 Report of the World Commission on Environment and Development, Burdland Report
<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> 41.
- [22] 1987 Report of the World Commission on Environment and Development, Burdland Report 41.
- [23]Okowa, Phoebe: *Procedural Obligations in International Environmental Agreements*, British Yearbook of International Law, Volume 67, Issue 1, 1996 275.
- [24] Knox, John H.: The Myth and Reality of Transboundary Environmental Impact Assessment, *The American Journal of International Law* Vol. 96, No. 2 (Apr., 2002) 298.
- [25] 48/1999. (X. 13.) Korm. rendelet az országhatáron áterjedő környezeti hatások vizsgálatáról szóló, Espooban (Finnország), 1991. február 26. napján aláírt egyezmény kihirdetéséről
- [26] Kiss, Alexander – Shelton, Dinah: *International Environmental Law*, Second Edition, Transnational Publishers, INC, Ardsley, New York 2000, 204.

[27]„A környezeti hatásvizsgálat dokumentációjába foglalandó információk a 4. Cikknek megfelelően legalább a következőket tartalmazzák: a) a tervezett tevékenység és célja leírása; b) a tervezett tevékenység elfogadható (például telepítési vagy technológiai) változatainak, valamint a tevékenység nélküli változatnak a leírása, amennyiben ez indokolt; c) a tervezett tevékenység vagy ennek változatai által várhatóan jelentősen befolyásolt környezet leírása; d) a tervezett tevékenység és változatai lehetséges környezeti hatásának leírása és jelentőségének becslése; e) az ártalmas környezeti hatás lehető legalacsonyabb szinten való tartását szolgáló mérséklő intézkedések leírása; f) az előrejelző módszerek és az azokat megalapozó feltételezések, valamint a vonatkozó felhasznált környezeti adatok tételes bemutatása; g) a szükséges információk összeállításakor az ismeretekben lévő hiányosságok és bizonytalanságok számbavétele; h) megfigyelési és kezelési programok, valamint az utóelemzésre vonatkozó bármely terv felvázolása, amikor az helyénvaló; és i) közérthető összefoglaló, beleértve a vizuális megjelenítést (térképek, grafikonok stb.), amennyiben az indokolt.”

48/1999. (X. 13.) Korm. rendelet az országhatáron áttérjedő környezeti hatások vizsgálatáról szóló, Espoóban (Finnország), 1991. február 26. napján aláírt egyezmény kihirdetéséről (továbbiakban Espoo Egyezmény)

[28] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay) Judgment of 20 April 2010, 83. 205.§ Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Certain Activities Carried out By Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica) Judgment of 16 December 2015, 45. 104.§

[29] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay) Judgment of 20 April 2010, 83. 205.§

[30]Boyle, Alan: *Development in International Law of EIA and their Relation to the Espoo Convention*, 5.

https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/eia/documents/mop5/Seminar_Boyle.pdf

[31] Draft Articles on the Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities With Commentaries, 2001, 157., 7. cikk

[32] Draft Articles on the Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities With Commentaries, 2001, 157., 8. cikk

[33] Boyle: 5.

[34] Dupuy, Pierre Marie – Vinuales, Jorge E.: *International Environmental Law*, Cambridge University Press, 2016, 69.

[35] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay) Judgment of 20 April 2010, 83. 205.§

[36] Bruhács János: *Nemzetközi vízjog, A nemzetközi folyóvizek nem hajózási célú hasznosítása*, Akadémia Kiadó, Budapest, 1986, 158.

[37] Birnie, Patricia – Boyle, Alan – Redgwell, Catherine: *International Law and the Environment*, Third Edition, Oxford University Press, 2019, 137.

[38] Bruhács: 1986, 158.

[39] Kecskés Gábor: *A környezeti károkért való felelősség a nemzetközi jogban*, Doktori Értekezés, Győr, 2012. 159.

<http://www.sze.hu/~smuk/Doktoriiskola/Fokozatszerzes/KecskesG/dissz.pdf> (letöltés: 2020.06.04.)

[40] A vita Kanada és az Amerikai Egyesült Államok között merült fel. A két ország határának mentén lévő Kanadai tulajdonú gyárból a levegőbe jutó kén-dioxid súlyos levegőszennyezést okozott, amely a határt átlépve súlyos károkat okozott az Amerikai Egyesült Államok környezetében.

[41] Reports of International Arbitral Awards, Trail Smelter Case, 16 April 1938 and 11 March 1941, 1965-1966. https://legal.un.org/riaa/cases/vol_III/1905-1982.pdf

[42] Kecskés: 252.

[43] Az 1940-es években brit hadihajók keltek át a Korfu-szoroson, azonban útközben aknákra futottak. Az ügyben a Nemzetközi Bíróság 1949-ben hozott ítéletében Albániát tartotta felelősnek a Brit hajóknak okozott károkért, mivel nem tájékoztatta a másik felet a vízbe lerakott aknákról. A bíróság megállapította, hogy Albánia nem tett semmit azért, hogy megelőzze a katasztrófát, amiért felelősséggel tartozik.

[44] Corfu Channel (United Kingdom v. Albania), Merits, Judgment, I.C.J. Reports, 1949. 4.

[45] A vita háttere a két állam határán fekvő Lanoux-tó vízutánpótlásáért és vízellátásáért felelős folyó (Carol) vizének Franciaország általi részleges elterelése képezte. A választottbíróság úgy találta, hogy Franciaország minden intézkedést megtett annak érdekében, hogy Spanyolországot megóvja az esetleges károktól.

[46] Kecskés: 255.

[47] Sand, Peter H.: *The History and Origin of International Environmental Law*, The International Library of Law and the Environment, Edward Elgar Publishing Limited, 2015., 15. https://www.academia.edu/21540205/The_History_and_Origin_of_International_Environmental_Law_Introduction

[48] Brown Weiss, Edit: *International Environmental Law: Contemporary Issues and the Emergence of a New World Order*, Georgetown University Law Center, 1993, 675. <https://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2638&context=facpub>

[49] Riói Nyilatkozat 17. elve: „Nemzeti keretekben alkalmazott eljárásként környezeti hatástanulmányokat kell készíteni az olyan javasolt tevékenységekre nézve, amelyeknek nagy valószínűséggel jelentős mértékű káros hatása lesz a környezetre, és amelyek az illetékes nemzeti hatóságok döntésétől függenek.”

[50] Knox: 293.

[51] A Bíróság kimondta, hogy a államok biztosítaniuk kell, hogy a joghatóságuk és ellenőrzésük alá tartozó területeken végzett tevékenységek tiszteletben tartják más államok környezetét. Ez a kötelezettség a környezettel kapcsolatos nemzetközi jog korpuszát alkotja. International Court of Justice, Report of Judgments, Advisory Opinions and Orders, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion of 8 July 1996, 241., 29.§

[52] International Court of Justice, Report of Judgments, Advisory Opinions and Orders, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion of 8 July 1996, 241. 29.§

[53] Knox: 293.

[54] Az ENSZ Közgyűlése 1953-ban határozatában felkérte a Nemzetközi Jogi Bizottságot az államok felelősségének kodifikálására. 2001-ben két tervezet is elfogadásra került: Az államok nemzetközi jogsértések miatti felelősségről szóló végleges tervezet (*Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*), és „A veszélyes tevékenységekből

származó határokon áterjedő károk

megelőzéséről 2001-ben fogadta el tervezetét (*Draft Articles on Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities*). A tervezeteket az ENSZ Közgyűlése több ízben is a kormányok figyelmébe ajánlotta, azonban a Tervezet nemzetközi szerződésbe foglalása nem történt meg. Ennek ellenére a Nemzetközi Bíróság ítéleteiben gyakran megjelenik.

[55] A veszélyes tevékenységekből származó határokon áterjedő károk megelőzéséről 2001-ben elfogadott tervezet kommentárja 153.

[56] Birnie – Boyle – Redgwell: 143.

[57] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay) Judgment of 20 April 2010, 83. 101.§

[58] Birnie – Boyle – Redgwell: 143.

[59] Uo. 143.

[60] Riói Nyilatkozat A Környezetről és Fejlődésről, 11. elv

[61] Sands, Philippe: *The Principles of Environmental Law*, Second Edition Cambridge University Press, Cambridge 2003. 246-249.

[62] 7. cikk

[63] Birnie – Boyle – Redgwell: 143.

[64] International Court of Justice, Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning the Gabčíkovo-Nagymaros project, Judgment of 25 september 1997, 78, 140.§

[65] Kecskés: 2012, 268.

[66] Bruhács János: Argentína és Uruguay vitája: a Nemzetközi Bíróság 2010. évi ítélete az Uruguay folyó menti papírgyár ügyben, *JURA* 2012/2, 47.

[67] Uo. 47.

[68] Uo. 48.

[69] Knox: 295.

[70] Study Group on Due Diligence in International Law, 76 INT'L L. ASS'N REP. CONF. 947 (2014) 949.

[71] Az ENSZ Közgyűlés segédszerve

[72] A veszélyes tevékenységekből származó határokon áttérjedő károk megelőzéséről 2001-ben elfogadott tervezet kommentárja 154., 3 cikk 10.

[73] Nicaragua v. Costa Rica Case Separate Opinion of Judge Dugard 2.
<http://www.icj-cij.org/files/case-related/150/18868.pdf>

[74] Bruhács: 2012, 47.

[75] Bruhács: 2012, 47.

[76] Knox: 296.

[77] Knox: 296.

[78] 2010 November 18-án Costa Rica eljárást indított Nicaragua ellen arra hivatkozva, hogy Nicaragua megszállt egy Costa Ricához tartozó területet és ott csatorna építésébe kezdett, ezzel nemzetközi kötelezettséget sértve, és súlyos károkat okozva a környezetében (*Costa Rica v. Nicaragua*). Egy évvel később, 2011 decemberében Nicaragua indított eljárást Costa Rica ellen, szintén környezeti károkozásra hivatkozva, tekintve, hogy Costa Rica útépitési munkálatokba kezdett a két ország közti határterületen (*Nicaragua v. Costa Rica*).

[79] Nicaragua v. Costa Rica Case Separate opinion of Judge Donoghue
<http://www.icj-cij.org/files/case-related/150/18858.pdf> 3.

[80] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay) Judgment of 20 April 2010, 83. 204.§

[81] International Court of Justice, Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders, The Corfu Channel Case, Judgment of April 9th, 1949, 23.

[82] International Court of Justice, Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders, The

Corfu Channel Case, Judgment of April 9th, 1949, 22.

[83] Riói Nyilatkozat a Környezetről és a Fejlődésről, 19. elv

[84] Draft Articles on the Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities With Commentaries, 2001, 157., 8. cikk (1)

[85] Draft Articles on the Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities With Commentaries, 2001, 157., 9. cikk 1.

[86] Draft Articles on the Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities With Commentaries, 2001, 157., 9. cikk 3.

[87] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay) Judgment of 20 April 2010, 73. 205.§

[88] Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay) Judgment of 20 April 2010, 73. 205.§

[89] Nicaragua v. Costa Rica case, Separate Opinion of Judge Owada
<http://www.icj-cij.org/files/case-related/152/18852.pdf>

[90] Separate Opinion of Judge Donoghue, 5.

[91] Espooi Egyezmény 3. cikk